

نقش زنان در تحولات سیاسی - اجتماعی جامعه با محوریت نظرات مقام معظم رهبری

نرجس قادری، زهرا میقانی،

مریم امینی^۱

چکیده

نقش زنان در تحولات سیاسی و اجتماعی هر جامعه‌ای غیر قابل انکار است. این نقش‌ها به صورت‌های متفاوت در طول تاریخ وجود داشته و سینه به سینه و نسل به نسل در شخصیت‌های عظیمی از زنان نمود پیدا کرده است؛ گاه در برهه‌هایی از تاریخ، این نقش‌ها به مقتضای وضعیت موجود بر جامعه نمود کمتری داشته و گاه پررنگ‌تر شده است. در عصر معاصر، با بروز انقلاب اسلامی ایران و شعار بازگشت به اسلام ناب محمدی (ص) از سوی امام خمینی (ره)، احیای شخصیت زن مسلمان چه در نظر و چه در عمل، جلوه‌ای دیگر یافته و گاه دیده شده، زنان حتی مقدم بر مردان در سرنوشت جامعه نقش آفرین شده‌اند. پژوهش پیش رو به بررسی این پنداره پرداخته و در نهایت به این نتیجه رسیده است که در نگاه اول نقش آفرینی زنان در تحولات سیاسی و اجتماعی هر دوره به دو صورت نقش‌های مستقیم و غیر مستقیم بوده است و در مرحله بعد این نقش‌ها در قالب‌های متفاوت دختري، همسري و مادري قابل نقد و بررسی است. هم‌چنین با توجه به نگاه هدفمند مقام معظم رهبری به مسائل زنان و رویکرد تمدن‌گرایی اسلامی که محور اصلی سخنرانی‌های ایشان است پژوهشگر سعی کرده است نظرات ایشان را در مورد هر کدام از این نقش‌های متفاوت در دوره‌های مختلف تاریخی بیان کند که در نهایت این نتیجه‌گیری شده است که نگاه رهبری به مسائل زنان نگاهی جامع و کامل و به‌سان پدری دلسوز و دغدغه‌مند نسبت به فرزندان‌ش است. هم‌چنین روش تحقیق وی کتابخانه‌ای بوده است.

کلید واژه: تحول اجتماعی، جامعه، سیاست، نقش

^۱. طلاب سطح دوم، مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها)، سال تحصیلی ۱۴۰۳

مقدمه

از آن جایی که نیمی از پیکره هر جامعه ای را زنان تشکیل می دهند ، مسائل مربوط به آنها و نقششان در جامعه حائز اهمیت است . در جامعه امروز سه جریان عمده در مقابل مسائل زنان وجود دارد . عده ای هر گونه حضور اجتماعی زن را رد کرده و حکم به خانه نشینی او داده‌اند. عده ای دیگر جریان های برابری طلبانه هستند که زن را به حداکثر حضور اجتماعی برابر با مردان تشویق می کنند و گروه سوم نظری بینابین دارند . اما رهبر انقلاب سه منظر نسبت به جایگاه زن بیان کرده اند . این سه منظر مهم ترین شکل نقش آفرینی زنان است . یک منظر ، زن به عنوان عنصر تکامل دهنده جامعه و بشر است . منظر دیگر به عنوان عنصری در همراهی جامعه است یعنی نقشی که میتواند در عرصه های اجتماعی ، علمی، اقتصادی ، سیاسی و... ایفا کند و منظر سوم حضور او به عنوان عنصری در صورت و سیرت مادری است . در این مقاله سعی شده است نظرات مقام معظم رهبری در خصوص نقش زنان در تحولات سیاسی و اجتماعی جامعه به تفصیل بررسی شود .

تحولات اجتماعی گاه در قالب دگرگونی‌ای بنیادین و به صورت انقلاب رخ می‌دهد و گاهی جنبه‌ی انقلابی و مبارزاتی ندارد. در صورت دوم، تحول می‌تواند در حد یک اصلاح (رفرم) صورت پذیرد به گونه‌ای که تنها بعضی از جنبه‌های زندگی تغییر کند و گاهی نیز اگر چه تحولی آرام و غیرانقلابی است، به صورت یک جریان پیوسته برابعدی گسترده از زندگی تاثیر می‌گذارد. سهم زنان در انقلاب‌ها یا جنبش‌های سیاسی غیرقابل انکار است. زنان به دلیل حساسیت‌های عاطفی بر محرک‌های پرحرارت انقلابی سریع پاسخ می‌دهند و خود را برای فداکاری آماده می‌کنند.

برای مثال جنبش منع مشروبات الکلی در آمریکا در اواخر قرن هجدهم را جنبش توده‌ای زنان می‌دانند. انقلاب اسلامی ایران نیز نمونه روشنی از حضور موثر زنان در تحولات سیاسی است. پیش از آن نیز زنان به شکل‌های فردی، جمعی، مستقیم یا غیرمستقیم با دخالت در مسائل سیاسی - اجتماعی تغییراتی را ایجاد کرده‌اند.

از جمله نقش‌های مستقیم زنان در تحولات سیاسی می‌توان به حضور موثر آنان در مخالفت با دولت‌های استعمارگر خارجی، مشارکت فعال در نهضت تنباکو و نهضت مشروطه و ... اشاره

کرد. علاوه بر این نقش‌های مستقیم، زنان بنا بر همان ویژگی‌های زنانه خود مانند جوشش عواطف و نقش منحصر به فرد مادری، گاه نقش‌هایی جدی اما غیرمستقیم در تحولات و حوادث اجتماعی و سیاسی داشته‌اند از جمله؛ تربیت فرزندان خودساخته و فعال، تحریک حس جوانمردی شوهران برای ایفای نقش‌های خطیر اجتماعی، تشویق پسران و مردان برای حضور در عرصه‌های دفاع، و کنترل احساسات خود برای رسیدن به اهداف مهم اجتماعی یا سیاسی است. نمونه بارز در این باره نقش زنان ایران در طول دفاع مقدس است.

مقام معظم رهبری به‌سان پدری دلسوز و رهبری با بصیرت بارها به این نقش‌های مستقیم و غیرمستقیم و مسئولیت‌های اجتماعی زنان اشاره کرده است. از جمله می‌توان به بیانات ایشان در دیدار با اعضای شورای فرهنگی اجتماعی زنان اشاره کرد؛ در این دیدار ایشان در بخشی از سخنان خود خطاب به زنان می‌فرمایند: "شخصیت اجتماعی زن به عنوان عضوی از این مجموعه‌ی عظیم خیلی حائز اهمیت است.

زنان در گذشته اصلاً به این بخش توجهی نداشتند و اهمیتی نمی‌دادند. در مسئولیت‌های عمومی جامعه، نقشی برای زنان فرض نمی‌شد؛ خودشان هم نقشی را فرض نمی‌کردند. بخصوص در این سطح وسیعی که امروز مطرح است، الآن شما ملاحظه می‌کنید همه‌ی زنان روستاها و شهرهای دورافتاده، به عنوان افرادی از مجموعه‌ی نگهدارنده‌ی این انقلاب و اصحاب و صاحبان آن، برای خودشان شأن قائلند.

از این جهت، هیچ فرقی بین زن و مرد نیست؛ بلکه گاهی زنان، ایمان پرشورتر و دید روشنتری نسبت به مسائل جامعه دارند و کشور و مسائل آن را متعلق به خودشان می‌دانند. چه زمانی چنین احساسی در بین زنان ما، آن هم در چنین سطح وسیعی از جامعه وجود داشت؟! این به برکت انقلاب است.

همان حالت خودآگاهی و احساس شخصیت اجتماعی که در مردان به وجود آمده است می‌توان گفت که در زنان با جست بیشتری به وجود آمده است. قبلاً هیچ نبوده؛ ولی حالا به میزان خیلی بالایی هست.

همچنین آن جنبه‌ی شئون خاص زنانه و قدر مادر و همسر بودن را دانستن از جمله چیزهایی است که به آن توجه شده است.^۱

تاکنون در تحقیق‌های مشابه با عنوان مقاله به نقش زنان در تحولات سیاسی صدر اسلام از جمله مشارکت سیاسی آنان در قالب بیعت، هجرت و امثالهم اشاره شده است، همچنین در سایر تحقیق‌ها بی‌شمار به مسئله‌ی مادری و همسری زنان در شکل‌گیری هویت خانوادگی و اجتماعی مردان و فرزندان و سایر اعضای خانواده اشاره شده، اما ما در این تحقیق برآنیم که به این پرسش اساسی پاسخ دهیم که برآستی نقش زنان در تحولات سیاسی - اجتماعی جامعه امروز در نگرش رهبر آن جامعه چه می‌باشد؟!

از آن جایی که می‌توان برای زنان هر سه نقش دختری، همسری و مادری را در نظر گرفت و بنا بر اینکه محتمل شد که زنان می‌توانند هر دو نقش مستقیم و غیر مستقیم را در تحولات سیاسی و اجتماعی ایفا کنند درصدد این هستیم در این مقاله به این مهم دست یابیم که:

الف) هر کدام از زنان در نقش‌های دختری، همسری و مادری در این تحولات چه نقشی را دارا می‌باشند؟

ب) نقش مستقیم زنان در تحولات سیاسی - اجتماعی چیست؟

ج) نقش غیرمستقیم زنان در این تحولات چه می‌باشد؟

الف) مفاهیم و اصطلاح شناسی

تحول اجتماعی: تحول اسم مصدر عربی است به معنای برگشتن از حالی به حال دیگر، منقلب شدن، دگرگون شدن، دگرگون شدن اوضاع.^۲ تحول اجتماعی به معنای تغییرات و تحولاتی است که در ساختار، نهادها، ارزش‌ها، روابط اجتماعی و فرهنگ یک جامعه رخ می‌دهد. این تحولات ممکن است به صورت ناگهانی و یا به صورت تدریجی رخ دهد و موجب تغییرات عمده در زندگی افراد و جوامع شود. تحولات اجتماعی ممکن است ناشی از عوامل داخلی یک جامعه

^۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای فرهنگی - اجتماعی بانوان (شانزدهم دی ماه سال ۱۳۶۹).

^۲. عمید، فرهنگ عمید، ج اول، صفحه ۳۲۹.

مانند فن آوری ، سطح تحصیلات ، سلامت و اقتصاد باشد یا ناشی از عوامل خارجی مانند جنگ ، مهاجرت و تبادل فرهنگ های بین الملل باشد .

مترادف این کلمه استحاله، انقلاب، تبدیل، تبدل، تغییر،تغیر، دگردیسی می باشد. شهید مطهری نیز معتقد است: "انقلاب نوعی عصیان و طغیان است علیه نظم موجود و وضع حاکم به منظور برقراری نظمی مطلوب".^۱

جامعه: لفظ جامعه در لغت، اسم فاعل مونث از مصدر جمع به معنای گرد آمدن، گرد هم آوردن، فراهم کردن یا فراهم آوردن و برهم افزودن است.^۲

اما در اصطلاح به معنای مجموعه ای از افراد انسانی که با نظامات و آداب و سنن و قوانین خاص به یکدیگر پیوند خورده و زندگی دسته جمعی دارند، گفته می شود که جامعه ای را تشکیل می دهند.^۳

سیاست: سیاست در لغت به معنای اصلاح امور خلق و اداره کردن کارهای مملکت، مراقبت از امور داخلی و خارجی کشور، رعیت داری، مردم داری و عقوبت و مجازات کردن است و به کسی که در کارهای سیاسی و امور مملکت، دارای بصیرت و دانایی و کار آزموده باشد "سیاست مدار" می گویند.^۴

از نظر اصطلاحی تا آن جا که صاحب نظران می گویند: "تا کنون حدود دویست معنا برای این واژه ارائه شده است. "عده ای از نظریه پردازان سیاست را به معنای "علم قدرت" دانسته اند.^۵

اما در فرهنگ سیاسی اسلام، واژه سیاست را به معنای تمشیت امور چه در امر دولت و چه غیر دولت آورده اند. امام خمینی (رحمت الله علیه) به عنوان یک سیاست مدار برجسته می فرماید: "سیاست این است که جامعه را هدایت کند و راه ببرد تمام مصالح جامعه را و تمامی ابعاد انسان و جامعه را در نظر بگیرد و این ها را به طرف چیزی که صلاحشان هست هدایت کند." پس

^۱ .مطهری، پیرامون جمهوری اسلامی، صفحه ۱۴۱.

^۲ .مصباح یزدی، جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن، صفحه ۲۱.

^۳ .مطهری، مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی (جامعه و تاریخ)، صفحه ۳۱۳.

^۴ .بهشتی، فرهنگ صبا، ص ۶۳۰.

^۵ .دورژه، اصول علم سیاست، صفحه ۱۷.

ایرانی در عین رعایت حجاب اسلامی به ایفای نقش در جامعه می‌پردازند و صرفاً نگاه به زن، یک نگاه ابزاری و برای ارضای نیازهای جنسی نیست.

۸- اسلام به دنبال محدود کردن زن نیست اما نگاه آن به مقوله ی‌زنان با نگاه اندیشمندان غربی متفاوت است. اسلام، ارزش زن را صرفاً در داشتن نقش‌های مهم اجتماعی نمی‌داند بلکه یادآوری می‌کند زنان حتی در قالب نقش‌های متفاوت همسری و مادری نیز می‌توانند در جامعه تاثیرگذار باشند.

فهرست منابع:

آبادیان، حسین، اندیشه دینی و نهضت ضد رژی در ایران، تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۷۶ هـ.ش.

آدمیت، فریدون، ایدئولوژی نهضت مشروطیت در ایران، بی جا، انتشارات پیام، ج ۱، بی تا.

آزاد، حسن، پشت پرده های حرمسرا، بی جا، انتشارات انزلی، ۱۳۶۲ هـ.ش.

آزند، یعقوب، قیام تنباکو، تهران، انتشارات کتابهای شکوفه، ۱۳۶۷ هـ.ش.

آفاری، ژانت، انجمن های نیمه سری زنان در نهضت مشروطه، ترجمه جواد یوسفیان، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۹ هـ.ش.

اعتمادالسلطنه، محمد حسن خان، روزنامه خاطرات به کوشش ایرج افشار، تهران، بی نا، ۱۳۴۵ هـ.ش.

امیرجعفری، اسماعیل، قیام آذربایجان و ستارخان، تهران، کتابفروشی تهران، ۱۳۵۶ هـ.ش.

بخشایشی عقیقی، عبدالرحیم، یکصد سال مبارزه روحانیت مترقی، قم، انتشارات دفتر نشر نوید اسلام، ج ۱، ۱۳۵۸ هـ.ش.

بهشتی، محمد، فرهنگ صبا، تهران، انتشارات صبا، ۱۳۶۹ هـ.ش.

پاولویچ، میخائیل، سه مقاله درباره مشروطه، ترجمه م، هوشیار، تهران، انتشارات حبیبی، ۱۳۵۷ هـ.ش.

پیشوایی، مهدی، سیره پیشوایان، قم، مؤسسه امام صادق، ۱۳۹۶ هـ.ش.

تیموری، ابراهیم، تحریم تنباکو یا اولین مقاومت منفی در ایران، تهران، انتشارات حبیبی، ۱۳۶۱ هـ.ش.

حسینی خامنه ای، سیدعلی، نقش و رسالت زن به کوشش امیرحسین بانکی پورفرد، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، ج ۵، بی تا.

حیدری، محسن، مقدمه ای بر شناخت زندگی و اندیشه سردار مریم بختیاری، تهران،
تمتی، ۱۳۹۳ هـ ش.

دلریش، بشری، زن در دوره قاجار، بی جا، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶ هـ ش.

دولت آبادی، یحیی، تاریخ معاصر یا حیات یحیی، تهران، انتشارات عطار، ج ۲، ۱۳۶۱ هـ ش.

رفیع پور، فرامرز، آناتومی جامعه یا سنه الله: مقدمه ای بر جامعه شناسی کاربردی،
تهران، انتشارات کاوه، ۱۳۷۷ هـ ش.

زنجانی، محمد، تحریم تنباکو، بی جا، انتشارات انزلی، بی تا.

سرداری نیا، صمد، تبریز در نهضت تنباکو، بی جا، انتشارات آشینا، ۱۳۷۷ هـ ش.

طاهرزاده بهزاد، کریم، قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت، تهران، انتشارات اقبال، ۱۳۹۰
هـ ش.

عافیت، محمدرضا، سردار ملی ستارخان، تبریز، انتشارات اندیشه، ۱۳۵۲ هـ ش.

عاملی، سید جعفر، الصحيح من سیره النبی، ترجمه دکتر محمد سپهری، قم، انتشارات
دارالاسلامیه، ج اول، بی تا

علاسوند، فریبا، زن در اسلام، قم، مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۶ هـ ش.

عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران، انتشارات اشجع، ۱۳۸۹ هـ ش.

فوران، جان، مقاومت شکننده یا تاریخ تحولات اجتماعی ایران، ترجمه احمد تدین،
تهران، خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۶۱ هـ ش.

قدسی، اعظام، خاطرات من یا روشن شدن تاریخ صد ساله ایران، بی جا، بی نا، ۱۳۴۲ هـ
ش.

کارلا، سرنا، مردم و دیدنی های ایران، ترجمه غلامرضا سمیعی، تهران، انتشارات نشر نو،
۱۳۶۳ هـ ش.

کدی، نیکی. ر، **تحریم تنباکو در ایران**، ترجمه ی شاهرخ قائم مقامی، تهران، انتشارات حبیبی، ۱۳۵۹ هـ ش.

کربلایی، شیخ حسن، **قرارداد رژی ۱۸۹۰ م یا تاریخ انحصار دخانیات در سال ۱۳۰۹ هـ ش**، تهران، انتشارات مبارزان تهران، ۱۳۶۱ هـ ش.

کرمانی، ناظم الاسلام، **تاریخ بیداری ایرانیان**، تهران، انتشارات نوین، ج ۲، ۱۳۶۲ هـ ش.

مجلسی، محمد باقر، **بحار الانوار**، قم، اسلامیة، ج ۴۳، سال ۱۳۸۶ هـ ش.

مصباح یزدی، محمدتقی، **جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن**، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمت الله علیه)، ۱۳۹۱ هـ ش.

مرتضی مطهری، **پیرامون جمهوری اسلامی**، قم، انتشارات صدرا، ۱۳۶۸ هـ ش.

-----، **مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی (جامعه و تاریخ)**، قم، انتشارات صدرا، ۱۳۹۶ هـ ش.

معاصر، حسن، **تاریخ استقرار مشروطیت در ایران**، تهران، انتشارات ابن سینا، ۱۳۵۳ هـ ش.

معتضد، کسروی، خسرو، **سیاست و حرمسرا**، تهران، انتشارات علمی، ۱۳۷۹ هـ ش.

ملک زاده، مهدی، **تاریخ انقلاب مشرویت ایران**، تهران، انتشارات علمی، ج ۲، ۱۳۷۱ هـ ش.

موریس، دوورژه، **اصول علم سیاست**، ترجمه دکتر ابوالفضل قاضی شریعت پناهی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۵ هـ ش.

موسوی خمینی، سید روح الله، **صحیفه امام**، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت الله علیه)، ۱۳۶۸ هـ ش.

ناهید، عبدالحسین، **زنان ایران در جنبش مشروطه**، تبریز، انتشارات احیاء، ۱۳۶۰ هـ ش.

نجفی، جعفریان، موسی، رسول، **تعامل سیاست و دیانت در ایران**، تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر، ۱۳۷۸ هـ ش.

نعیمی ، جواد حضرت فاطمه (س) ، مشهد ، آستان قدس رضوی ۱۳۹۹ هـ .ش

هاینریش، بروگش، سفری به دربار سلطان صاحبقران، ترجمه مهندس کردیچه، بی جا، انتشارات اطلاعات، ج ۱، ۱۳۶۷ هـ .ش.

*مقالات و فصلنامه ها

تبیان، جایگاه زن در اندیشه اسلامی، دفتر هشتم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ هشتم، ۱۳۷۸ هـ .ش.

فصلنامه پژوهشی انقلاب اسلامی ، دانشگاه معارف اسلامی ، چاپ ۲ ، ۱۳۹۰ هـ .ش

سایت ها

www.hawzah.net.

www.khamenei.ir.